

TVORBA INTERAKČNÍHO PRVKU NA HANÉ: OD PROJEKTU K REALIZACI

Tamara FABEROVÁ

Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 3, 613 00 Brno

f.tamara@seznam.cz

ABSTRAKT

Príspevek popisuje projekt a realizaci interakčního prvku u obce Hlušovice, který byl vypracován v rámci bakalářské práce na téma *Geobiocenologické hodnocení jako podklad péče o krajinu v okolí Hlušovic*. Krajina v okolí Hlušovic je z velké části silně antropicky ovlivněna a intenzivně zemědělsky využívána, také v souvislosti s rozrůstáním obce narůstá potřeba zvýšení počtu ekologicky stabilnějších ploch. Byl učiněn pokus aspoň částečně zlepšit stav dřevin rostoucích mimo les pomocí nového interakčního prvku, jež by členil velké celky polí v katastru. Byla podána žádost o grant z dotačního titulu Program péče o krajinu, který zajišťuje Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. Projekt obdržel finanční podporu v plné výši. Ve spolupráci s obecním úřadem obce Hlušovice, místními občany a dobrovolníky byla výsadba zrealizována.

ÚVOD – VÝCHODISKA

Vesnice Hlušovice se nachází asi 5 km severovýchodně od města Olomouce. Ještě před 15 lety bydlelo v Hlušovických asi 250 obyvatel, avšak dnes v této obci žije přes 700 lidí a toto číslo rozhodně není konečné. S rozvojem suburbii se dostává do popředí otázka, jak smysluplně uspořádat veřejný prostor v intravilánu a okolní krajinu, aby byl život zde snesitelný.

Zdejší krajina se vyznačuje vysokým procentem zornění, které dosahuje zhruba 70 %. Je to dáno pro zemědělství příznivými podmínkami lipových doubrav (2 BC 3(4) Tili - Querceta roboris superiora), jež jsou v hlušovickém katastru převažující skupinou typu geobiocénu. Mnoho z polí se táhne doslova od obzoru k obzoru. Původní struktura plužiny, která v minulosti vytvářela kostru krajiny tvořenou pásy dřevin či bylinného doprovodu, byla zrušena už počátkem 20. století, tedy ještě před neblaze známou kolektivizací. Ušetřeny nebyly ani polní cesty, podél kterých rostly ponejvíce ovocné stromy, avšak určité zbytky cest s doprovodnou vegetací lze ještě nalézt i dnes. Současný stav dřevin rostoucích mimo les není příliš radostný, téměř pravidelně jsou z nejrůznějších důvodů poškozovány. Citelně chybí jejich systematická obnova i údržba. Krajina se v důsledku zanedbávání stává „polní pouští“, nevhodnou pro dlouhodobý pobyt člověka, který v ní nemůže a asi ani nechce najít nic krásného; prostorem nehostinným pro vzácnější druhy živočichů a rostlin. Kdo by sem zavítal a blíže poznal místní mikroklima, které se vyznačuje ledovými větry v zimě, na podzim i na jaře, asi by se nerad vracel.

Stručně řečeno krajina u Hlušovic není v ekologicky, esteticky a v konečném důsledku i v ekonomicky zdaleka v tak dobrém stavu, jak by být mohla. Úplná přeměna do ideální, harmonické podoby je v krátkodobém horizontu prakticky nemožná. Nejenom z těchto důvodů jsem došla k přesvědčení, že určitý přínos by mohl mít malý, ale přesto viditelný čin, který by příznivě ovlivnil konkrétní místo. Výsadba stromů u polní cesty se přímo nabízela jako nejlepší varianta.

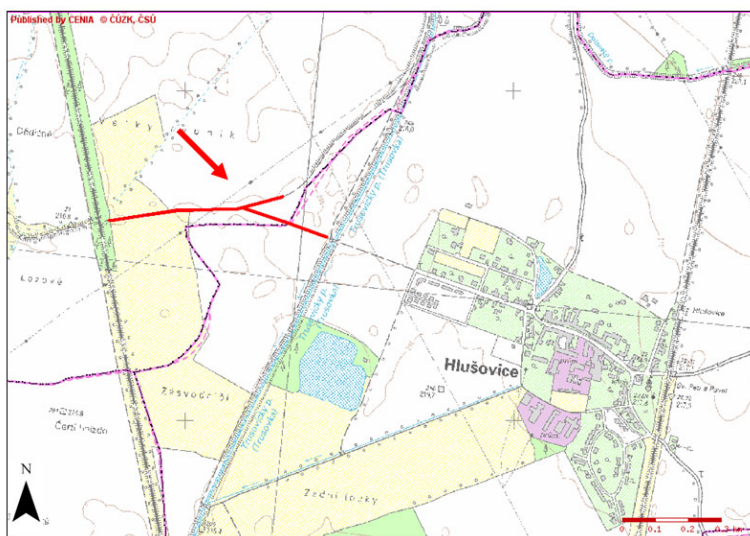
PRVNÍ KROKY

Oslovila jsem tedy starostu Hlušovic, pana Ing. Augustinem Gecem, zda by neměl zájem o projekt výsadby stromků. K mé velké radosti jsem se setkala s velmi vstřícným přístupem, který byl počátkem naší spolupráce. Nejdříve jsme se snažili najít pro výsadbu vhodnou lokalitu, což prakticky znamenalo nalézt místo, kde by stromy co nejméně vadily zemědělcům. Hledání trvalo přibližně rok, jako je v podobných případech zvykem, majetkoprávní poměry komplikovaly jakékoli řešení, které by bylo po funkční stránce vyhovující.

Plocha, kterou jsme nakonec vybrali, se nachází na západě katastru Hlušovic a zasahuje až do katastru sousední obce Moravské Loděnice. Tvoří ji tři parcely o celkové délce 680 m – první dvě slouží jako polní cesta, třetí parcela je majetkem sousední vesnice a táhne se po kraji bývalého rybníka. Rybník byl založen v roce 1577, na jeho březích rostly stromy, pravděpodobně duby (Gec 1997). Toto představovalo určité východisko pro koncepci výsadby. Literární prameny se zmiňují i o Chomutovském lese, který v lokalitě rostl po zrušení rybníka. Les byl vykácen roku 1866 na záseky proti postupu pruského vojska, v dnešní době se na jeho místě nachází rozlehlá louka, avšak větší část krajiny ovšem tvoří pole.

První dvě parcely, využívané jako polní cesta, byly původně široké 11 metrů, avšak okraje pozemků byly rozorány a na cestu zbyly pouhé 4 metry. Rozhodli jsme se tedy, že po obou stranách stávající komunikace bude vhodné vysadit dřeviny, které přispějí k zlepšení ekologických poměrů lokality a zároveň budou co nejméně překážet zemědělskému družstvu. Podél třetí parcely vedoucí po hrázi bývalého rybníka roste jen velmi málo dřevin – jedna jabloň (*Malus sylvestris*), jedna vrba (*Salix alba*), čtyři jedinci javoru jasanolistého (*Acer negundo*), kteří byli poškozeni nevhodným ořezem, a několik rovněž nevhodně ořezávaných keřů.

LOKALIZACE INTERAKČNÍHO PRVKU

Obr. 1: Lokalizace nového interakčního prvku. Červeně vyznačeny polní cesty s výsadbou. Mapový podklad poskytl Portál veřejné zprávy ČR (2003–2010).

FOTOGRAFICKÁ DOKUMENTACE STAVU LOKALITY PŘED VÝSADBOU (BŘEZEN 2009)

Obr. 2: Pohled na první úsek polní cesty.

Obr. 3: Druhý úsek polní cesty. V popředí jeden z ořezaných javorů jasanolistých.

FINANCOVÁNÍ PROJEKTU

Realizace výsadby byla podmíněna získáním odpovídajících financí, obecní rozpočet byl zatížen jinými investicemi. Za nejvhodnější variantu zajištění finančních prostředků pro výsadbu byl shledán dotační titul Program péče o krajinu, jež je v kompetenci Agentury ochrany přírody a krajiny. Vypracovala jsem tedy potřebnou projektovou dokumentaci, čítající průvodní zprávu, technickou zprávu, fotodokumentaci, výkresovou část a rozpočet. Starosta ing. Gec zajistil dokladovou část včetně povolení vlastníků parcel. Počátkem dubna 2009 jsme podali žádost o dotaci v celkové výši 56 615 Kč. Předpokládaný termín realizace byl určen na listopad 2009.

DRUHOVÉ SLOŽENÍ VÝSADBY

Navrhované druhy k výsadbě byly vybrány z několika hledisek. Nejdříve byla pomocí geobiocenologické typizace (Buček, Lacina 1999) určena potenciální dřevinná skladba, která by na dané lokalitě přirozeně. Jednalo by se o habrojilmové jasaniny vyššího stupně (2 BC-C (3)4 Ulmi-Fraxineta carpini superiora). Následně jsem postupovala s ohledem na provozní podmínky na daných parcelách.

První úsek výsadby

Z potenciálně přirozených druhů byly vyloučeny dřeviny s talířovitým kořenovým systémem, které jsou nevhodné z hlediska orby (jasan ztepilý, topoly, vrby) a druhy nevhodné na dané stanoviště kvůli svým ekologickým nárokům (buk lesní).

Ze zbylých taxonů bylo vybráno devět druhů stromů a šest druhů keřů, které by měly zajistit dostatečnou rozmanitost. Byla zvažována i varianta výsadby ovocných stromů, avšak ty jsou v okolí obce vysloveně ničeny kolemjdoucími při nešetrném sběru plodů. Z tohoto důvodu byly za kosterní dřeviny vybrány odolné stromy vyššího věku, které se dobře vyvíjejí.

Spon stromů se pohybuje v rozmezí 6 – 10 metrů, keře tvoří nepravidelné skupinky. Spon na návětrné severní straně cesty je poněkud hustější s ohledem na zajištění příznivějšího mikroklimatu.

Druhý úsek výsadby

Druhý úsek cesty má odlišný charakter - přechází z polí do luční krajiny se solitérními vrbami, skupinkami keřů a liniovými dřevinami rostoucími podél železniční tratě. Proto byly vybrány druhy podobné tomuto složení. Největší procentuální zastoupení v nové výsadbě má dub, který se v těch místech ve středověku vyskytoval. Celkově je výsadba ve 2. úseku kompozičně více rozvolněná, spon dřevin se pohybuje od 10 do 15 m.

Celkem bylo navrženo vysadit 85 stromů – odrostků bez balu a 65 keřů – dvouletých semenáčů bez balu, z toho 31 stromů a 46 keřů v katastru Hlušovic a 54 stromů a 19 keřů v katastru Moravských Loděnic.

Tab. 1 – Přehled druhů dřevin

STROMY		
latinský název	český název	ks
1. <i>Acer platanoides</i>	javor mléč	15
2. <i>Alnus glutinosa</i>	olše lepkavá	2
3. <i>Betula pendula</i>	bříza bělokorá	7
4. <i>Carpinus betulus</i>	habr obecný	7
5. <i>Malus sylvestris</i>	jabloň lesní	10
6. <i>Populus nigra</i>	topol černý	2
7. <i>Prunus avium</i>	třešeň ptačí	2
8. <i>Pyrus pyraeaster</i>	hrušeň polnička	3
9. <i>Quercus robur</i>	dub letní	28
10. <i>Salix alba</i>	vrba bílá	3
11. <i>Tilia cordata</i>	lípa srdčitá	3
12. <i>Ulmus minor</i>	jilm habrolistý	3
Celkem stromů		85

KEŘE		
latinský název	český název	ks
1. <i>Corylus avellana</i>	líška obecná	3
2. <i>Crataegus laevigata</i>	hloh obecný	8
3. <i>Euonymus europaeus</i>	brslen vropský	7
4. <i>Swida sanguinea</i>	svída krvavá	22
5. <i>Prunus padus</i>	střemcha hroznovitá	13
6. <i>Viburnum opulus</i>	kalina obecná	12
Celkem keřů		65

VLASTNÍ REALIZACE

Bylo velmi důležité, aby se nově vysazené stromy dobře ujaly nejen na stanovišti, ale i v povědomí obyvatel obce, kteří budou se dřevinami přicházet do styku. Z tohoto důvodu byla k výsadbě pomoci oznámení v místním časopise Co? v Hlušovicích přizvána široká veřejnost; zúčastnit se mohli všichni obyvatelé Hlušovic, kteří měli zájem zasadit si „svůj“ vlastní strom. Dopředu se nahlásilo 15 rodin, které využily možnosti vybrat si z nabídky 12 druhů stromů ten, o který by měly větší zájem. Spolupracovali jsme také s dobrovolníky z neziskové organizace Hnutí Brontosaurus, kteří mají s podobnými akcemi zkušenosti a kterým nevádí pracovat i za nepříznivého počasí, což je při organizování takové akce nedocenitelné. Pomáhat přijelo celkem deset dobrovolníků. Všichni zúčastnění byli dopředu seznámeni se správným způsobem výsadby, aby dřeviny měly všechny předpoklady k dobrému ujmoutí a růstu.

Dostí důležitým byl také fakt, že tímto způsobem jsme ušetřili nemalé množství finančních prostředků, které by byly potřebné k uhrazení nákladů za práci odborné firmy (přesná částka viz Kalkulace nákladů).

Na základě studie od Dostálka (2005) bylo rozhodnuto, že bude vhodné v rámci dokončovací péče mulčovat zasazené dřeviny slámou kvůli možnosti rychlejší stabilizace porostu a lepších přírůstků. Odpadá tak nutnost kosit v okolí dřevin a tím se snižuje i riziko poškození kmínků, dřevina není vystavena konkurenci trav o vodu a živiny.

Dokončovací a udržovací péče o vysazené dřeviny je v kompetenci obce Hlušovice a místních dobrovolníků s případnou pomocí členů Hnutí Brontosaurus.

Obr. 4: Výsadba 7.11.2009

Obr. 5: Zatloukání kůlu

Obr. 6: Stav po realizaci

Obr. 7: První úsek výsadby. Duben 2010

CÍLE REALIZACE

Význam nelesní dřevinné vegetace popisují četní autoři, např. Salašová (2000), Čížková a kol. (2008), Drobílková (2007) a další. Přestože na první pohled nepřináší ekonomický zisk, jsou dřeviny rostoucí mimo les užitečné. Je dokázáno, že případné ztráty na výnosech zemědělských plodin v těsné blízkosti liniového porostu dřevin jsou dostatečně kompenzovány větší úrodou dále od větrolamu (Kort 1988; Forman, Gordon 1995).

Nově vysázené stromy a keře by měly v lokalitě zastávat více důležitých funkcí, především: členit monotónní zemědělskou krajinu, vytvořit nové ekotony, které krajinu obohatí po stránce ekologické i estetické, dále zlepšit mikroklimatické a hydrické podmínky svého okolí, poskytnout prostor a potravu pro četné organizmy, které by jinak na lokalitě nežily a – což je důležité pro místní obyvatele - celkově zpříjemnit pobyt v dané části krajiny barvou, habitem i kvetením.

Výsadba by měla splňovat všechny předpoklady k tomu, aby po stabilizaci porostu mohla být považována za interakční prvek a ekologicky významný segment krajiny.

KALKULACE NÁKLADŮ

Výpočty byly prováděny na základě ceníku AOPK 2009. Finanční náklady na přípravu stanoviště a dokončení výsadby byly vypočteny na 3 588 Kč, náklady na materiál pro výsadbu 65 keřů činily 5 720 Kč, pro 85 stromů byla nutná částka 41 310 Kč. Po připočtení DPH dosáhla finální suma 56 615 Kč, přičemž ušetřené náklady na práci tvořily 60 050 Kč (bez zisku a režijních nákladů realizační firmy). Nejdražší položkou byly sazenice stromků díky určitému nadhodnocení v ceníku AOPK, kde byla částka za sazenici stanovena na 400 Kč/ks, avšak ve školkách byly odrostky k sehnání zhruba za polovinu této sumy.

VÝSLEDKY PROJEKTU

Žádost o dotaci byla AOPK schválena a projekt obdržel finanční podporu v plné výši. Bylo osloveno několik zahradnických firem s poptávkou rostlinného materiálu, vybrána

byla školka Záříčí firmy Zahrada Olomouc, jež byla schopna dodat všechny druhy dřevin a měla výhodnou cenovou nabídku.

Termín sázení s veřejností byl stanoven na sobotu ráno 7. 11. 2009. Byla to první akce tohoto druhu v obci, tudíž jsme netušili, kolik lidí bude mít zájem přijít „sázet za každého počasí“, jak jsem napsala do pozvánky v obecním časopise. Počasí opravdu nebylo příliš vlídné, proto jsme byli překvapeni velkou účastí občanů, kterých přišlo zhruba 40, a jejich pracovním nadšením. Část lidí se dostavila dokonce před oficiálním začátkem a hned chtěla sázet. Po ukázce správného sázení dřevin a rozdání nákresu, jak se sází strom (Drobílková 2007) se přikročilo k vlastní výsadbě. V krátkém čase 2 až 3 hodin byla většina stromků a keřů vysazena a opletivována. Dřeviny byly namulčovány a úspěšně proběhla i kontrola z AOPK. Finální náklady na akci činily 38 966 Kč, do rozpočtu jsme se tedy vešli a k potěšení všech zúčastněných byla celá částka uhrazena AOPK. Více o realizaci výsadby se lze dozvědět z článku v časopise Veronica (Faberová 2010).

V budoucnu bude sledováno ujímání vysázených dřevin, případné ztráty budou nahrazeny. Ke dni 7. 5. 2010 jsem zkontrolovala rašení dřevin. Z 85 stromů vyrašilo 82, tři stromy (dva duby a jeden habr) listy neměly, všechny keře vyrašily bez problémů. Uvažuje se také o umístění lavičky, která by měla sloužit k zpříjemnění procházek místním lidem. Protože akce byla vyhodnocena jako úspěšná, rozhodli jsme se na ni navázat a podali jsme další žádost o dotaci z Programu péče o krajinu. V březnu 2010 jsem zpracovala dokumentaci k projektu výsadby dřevin podél úseku Trusovického potoka, v případě získání finančních prostředků se bude sázet na podzim.

ZÁVĚR

Výsadba dřevin v rámci projektu Západní cesta by mohla být první vlaštovkou v obnově ztracených hlušovických alejí. Lidé se začínají pomalu probouzet z letargie a uvědomovat si, že podobu krajiny, ve které žijí, mohou ovlivnit, dokonce to může být poměrně jednoduché i zábavné. Stěžejní je ochota všech zúčastněných k dílu přispět, a to ani ne peněžními prostředky, ale hlavně svým časem.

SEZNAM LITERATURY

- BUČEK, A., LACINA, J.:** *Geobiocenologie II. Geobiocenologická typologie krajiny České republiky.* MZLU Brno 1999.
- ČÍŽKOVÁ, S., BOŘIVOJ, Š., KULIŠŤÁKOVÁ, L.:** *Nelesní dřevinná vegetace. Návrhy, výsadba a údržba.* Bioinstitut Olomouc, 2008.
- DROBÍLKOVÁ, M.:** *Jak se sází strom.* Nadace Partnerství, Brno 2007.
- DOSTÁLEK, J. A KOL.:** *Výsadba dřevin v zemědělské krajině: Případová studie v nivě řeky Valová.* Acta Pruhoniciana, Průhonice 2005.
- FABEROVÁ, T.:** *Praktické cvičení z krajinného plánování aneb Jak sázet stromky na Hané.* Veronica 24/2010, číslo 1, s. 24 – 25.
- FORMAN, R.T.T., GORDON, M.:** *Krajinná ekologie.* Academia, Praha 1993.
- GEC, A.:** *Lesy v okolí Hlušovic. Co? v Hlušovcích.* Prosinec 1997, s. 3.
- KORT, J.:** *Benefits of windbreaks to field and forage crops.* Agriculture, Ecosystems and Environment. 22 – 23/August 1988, s. 160 – 190.

MAPOVÝ SERVER AOPK [ONLINE]. 2008 [cit. 2010-02-12]. Dostupné z WWW:
<http://mapy.nature.cz/mapinspire/MapWin.aspx?M_WizID=8&M_Site=aopk&M_Lang=cs>.

SALAŠOVÁ, A.: Liniové vegetačné prvky z pohľadu krajinného plánu. In *Obnova liniové vegetace v krajině*. Brno : MZLU Brno, 2000. s. 88 - 93.